

Toelichting op *Rekenschap. Rapport van het historisch en financieel onderzoek naar het vermogensbeheer van Joodse oorlogswezen* naar aanleiding van de opmerkingen en gestelde vragen door mevrouw F. Neter namens het SINJOI en VBV, in de brief van 26 oktober 2008, aangevuld met vragen in brief van 7 november 2008.

Archief Philip Staal

Dr. J. Joor, drs. F. Hoek, 9 november 2008.

- 1) Wat voor ons het meest in het oog springt is dat er met de kinderen wel erg zuinig is omgegaan en dat er geen enkele spaarvoorziening werd getroffen opdat juist de kinderen die naar Israël gingen een startgeld hadden gehad.

Het is onmogelijk om het verloop van de individuele spaarrekeningen van de pupillen nog in kaart te brengen. In de archieven van de 'Fusie' ontbreekt alle informatie daartoe. Wel kan op grond van de notulen en het bewaard gebleven archiefmateriaal worden geconstateerd dat er door de Fusie en de onderscheiden instellingen spaarvoorzieningen en -regelingen zijn getroffen voor de kinderen waarover de voogdij werd uitgeoefend en met name ook voor hen die naar Israël emigreerden of inmiddels al waren geëmigreerd. Le-Ezrath besloot in begin 1948 om vermogens van haar pupillen tot f 1.000 op een RPS-spaarbankboekje te storten en grotere vermogens op een bankrekening (*Beleid en Beheer*, pp. 151-2). Voor de pupillen die in 1951 naar Gvar-Am vertrokken werd uitdrukkelijk besloten om in ieder geval f 300 van het schadeboekje te reserveren voor een spaarrekening (*Beleid en Beheer*, p. 205). Le-Ezrath stortte de achterstallige wezenrente die zij voor de pupillen onder haar voogdij ontving op spaarbankboekjes voor de betreffende pupillen. Toen in april 1951 bleek dat de Berg-Stichting anders handelde, werd het beleid van Le-Ezrath tot het algemeen te volgen beleid voor alle Fusie-instellingen gemaakt (*Beleid en Beheer*, pp. 45-47). In het verlengde van deze beslissing bepaalde het DB in mei 1951 dat alle wezenrente en uitkeringen welke vrijkwamen voor de kinderen die naar Israël waren vertrokken op spaarbankboekjes ten name van hen zouden worden gezet (*Beleid en Beheer*, pp. 211-2). Dat pupillen in Israël ook daadwerkelijk over spaarbankboekjes hebben beschikt, blijkt onder meer uit het verzoek van het Fusiebureau in juli 1951 aan drie van hen om een machtiging te tekenen voor het aanvragen van nieuwe boekjes ter vervanging van de oude in het kader van het herstel van een fout (*Beleid en Beheer*, p. 212).

- 2) Deel 3. Blz. 23 zegt de heer Hoek dat het onwaarschijnlijk is dat er in de veertiger jaren gefraudeerd zou kunnen zijn, ook al beweerde een assistent accountant dat fraude aan de top niet is te voorkomen.
Waarom toch voegt de onderzoeker hier zijn eigen mening toe, de assistent accountant heeft dit in die tijd en op die plaats gezegd, er is toen door niemand aangegeven dat dit onwaarschijnlijk zou zijn, het tegendeel men vond het kennelijk zo belangrijk dat het uitvoerig besproken zou worden!! Niemand van ons was er toen bij, maar misschien weet ook niemand beter dan een wees hoe dingen verkeerd kunnen gaan.

Het is haast te mooi, twintig jaar voogdij, honderden dossiers, minstens 5 organisaties, verschillende besturen en functionarissen en daar zou niets zijn misgegaan?

Hoe zit het met het schonen van de notulen waar de heer Hoek over schrijft??

Aanvulling in brief van 7 november 2008:

Over het schonen van de notulen komen wij later terug. Het 'schonen' komt van Sinjoi.

- 3) Er komen parallelen uit het onderzoek van ElmaVerhey en het huidige onderzoek.

Zonder nadere specificatie kan hierop niet worden gereageerd. Het werk van ElmaVerhey is voor het onderzoek gebruikt en hieraan wordt in de relevante passages in *Beleid en Beheer* ook gerefereerd.

- 4) Frits Hoek heeft op een precieze manier de rapporten geordend. Dit impliceert dat er ook materiaal niet aanwezig was o.a. omdat dit vernietigd was. Waarom zijn de heren Duitscher en Engelsman niet bevraagd?
Zij zijn nog in leven en hebben geruime tijd met LEHJ te maken gehad. Misschien had dit nog onbekende aspecten en gegevens naar voren gebracht

Veel materiaal bleek inderdaad niet meer aanwezig, zoals – ook in de rapportage al werd aangegeven – de boekhoudingen per wees, de financiële dossiers per wees, de boekhoudingen van de instellingen zelf en eventuele rapportages over het vermogensbeheer door de accountant Mesritz.

Bij de aanvang van het onderzoek is contact gezocht met twee toen nog in leven zijnde accountants van de Fusie, te weten de heren M.J.Polak en M. Duitscher.
Met de heer Duitscher is in oktober 2006 een gesprek geweest; daaruit zijn helaas geen voor het onderzoek bijzondere gegevens naar voren gekomen.
Met de heer Engelsman is geen contact gezocht. Hiertoe gaf noch de informatie in de notulen, noch de informatie in de balansen een directe aanleiding.

- 5) Er is slechts een formeel juridische interpretatie. Uit de gesprekken van ons zelf met enige wezen wordt duidelijk dat men krenterig is omgesprongen met de kinderen.
Eigenlijk zoals het vigerend beleid van de overheid. Kil, zuinig en bureaucratisch.

Je kunt je dus afvragen of de gelden die voor de kinderen waren bestemd ook daadwerkelijk voor de kinderen zijn gebruikt.

De vraagtekens over het tot stand komen van het vermogen van de FUSIE (over de hoofden van de kinderen) is niet geheel weggenomen.

Er was een voortdurend tekort aan liquiditeit en de vraag blijft of er inderdaad geld van de wezen is gebruikt

De centrale onderzoeksvraag vereiste om het Fusiebeleid in het licht van het vigerend overheidsbeleid te zien. In *Beleid en Beheer* wordt een ampele uiteenzetting gegeven van het overheidsbeleid, waarbij ook aan de verschillende negatieve aspecten van het overheidsbeleid ruim aandacht is gegeven. De beantwoording van de door de opdrachtgevers gestelde deelonderzoeksvragen hebben verder als leidraad voor het onderzoek gefungeerd. Hierin wordt met name aandacht gevraagd voor het door de Fusie gevoerde beleid. Op meer plaatsen in het rapport worden uiteraard de moeilijke positie van de oorlogswezen en de mogelijkheid dat zij het Fusiebeleid in de praktijk op het moment zelf of in retrospectief beschouwd, anders hebben beleefd (zie o.a. *Beleid en Beheer*, p. 17, p. 33 en p. 217). Duidelijk is ook dat het functioneren van de Fusie niet los van het algemeen maatschappelijk en cultureel klimaat kan worden beschouwd. In dat verband is in *Beleid en Beheer* verschillende malen gewezen op de betekenis van het sterk verzuilde klimaat in Nederland, waarbinnen de kinderbescherming een 'speerpunt' was. Dat er bestuurlijk mogelijk 'regenteske' omgangsvormen hebben geheerst, wordt aangestipt bij de beschrijving van de reorganisatie waaraan vanaf begin 1956 werd gewerkt (*Beleid en Beheer*, pp. 123-4). In de beantwoording van de centrale onderzoeksvraag en de verschillende deelvragen is betoogd dat het Fusiebeleid zich in meerdere opzichten positief heeft onderscheiden van het vigerend overheidsbeleid. Dit steunt op de constatering dat de

Fusie, anders dan de bestaande overheidsregelingen en –praktijk: aanzienlijk meer uitgaf voor de verzorging van haar pupillen dan dat zij aan financiële overheidssteun ontving; zich terughoudend heeft opgesteld bij het in rekening brengen van kosten voor het levensonderhoud aan de pupillen; financiële extra's, zoals de achterstallige wezenrente, ten gunste heeft gebracht van de pupillen; ruime financiële grenzen stelde voor het voor eigen rekening laten vallen van betalingen aan kleedgeld, uitzetten en cadeaus; een gunstige spaar-, zak- en verpleeggeld regeling hanteerde voor pupillen die eigen looninkomsten genoten; een zekere verantwoordelijkheid bleef voeren voor oud-pupillen na hun meerderjarigheid; geen kosten achteraf op pupillen heeft verhaald en ook voor oorlogsswezen die niet onder haar voogdij vielen, zeer veel werk op het terrein van hulpverlening en maatschappelijk preventieve zorg heeft verzet, waarvoor geen overheidssubsidie beschikbaar werd gesteld. Hieraan kan voor de jeugdzorg in het algemeen nog worden toegevoegd, dat de Fusie wat betreft de professionalisering, de differentiëring en de inrichting van de hulpverlening zich gunstig onderscheidde van de heersende praktijk van de kinderbescherming.

Het tweede lid van de vraag kan zonder nadere specificatie niet worden beantwoord. De voogd was echter verantwoordelijk voor het toezicht op de verzorging van de minderjarige en diens of haar vermogensbeheer. Dit betekent dat de Fusie formeel uitsluitend verantwoordelijkheden op het gebied van het vermogensbeheer heeft gehad van de minderjarigen die onder haar voogdij hebben gestaan. De voogdijwetgeving wordt in *Beleid en Beheer* (hoofdstuk 2.4) nader uiteengezet. Volgens de voogdijwetgeving mochten de kosten die voor de verzorging en de opvoeding van de minderjarigen noodzakelijk, nuttig of wenselijk werden geacht door de voogd ten laste van de minderjarige worden gebracht. Formeel moesten volgens de hulpverleningsregelingen voor oorlogsslachtoffers alle extra-inkomsten worden opgegeven en worden verrekend met het subsidiebedrag. De uitkeringen in het kader van de sociale verzekeringswetten mochten door de voogd ter verzorging van de minderjarige worden aangewend.

Er zijn geen aanwijzingen dat er misbruik is gemaakt van de vermogens van de Joodse minderjarige oorlogsswezen door de Joodse voogdijinstellingen of de bestuurders of medewerkers daarvan (zie *Onderzoeksopdracht en Beantwoording van de Onderzoeksvragen*, vraag I.4.3b).

Het derde lid van de vraag kan eveneens zonder nadere specificatie niet worden beantwoord. Er zijn, met uitzondering van de getotaliseerde LVVS-dwergbedragen (zie *Onderzoeksopdracht en Beantwoording Onderzoeksvragen*, pp. 30-1), echter geen aanwijzingen dat gelden van Joodse minderjarige wezen een deel vormen van de vermogens die in 1981 zijn overgedragen aan JMW. Ten aanzien van de LVVS-bedragen moet echter worden geconstateerd dat deze bedragen reeds door de betalende instantie, LVVS, waren getotaliseerd en dat een nadere individuele uitsplitsing en behandeling van deze uitkeringen hogere kosten dan opbrengsten met zich mee zouden brengen (zie verder ook *Onderzoeksopdracht en Beantwoording van de Onderzoeksvragen*, vraag I.4.3c).

Ook het vierde lid zou voor een beantwoording nader moeten worden gespecificeerd. Echter, de administraties van het vermogensbeheer van de pupillen en die van de instellingen zelf waren strikt gescheiden en stonden vanaf eind 1950 formeel elk onder controle van een eigen accountant. De exploitatietekorten waren onderwerp van voortdurende bestuurlijke zorg. De exploitatietekorten werden opgevangen door incidentele inkomsten uit legaten en schenkingen, compensatie met positieve eigen vermogen van andere Fusie-instellingen, verkoop van onroerend goed van de Fusie-instellingen en periodieke uitkeringen van de Joint en na 1948 Cefina.

- 6) Een groot bedrag van Van Leer naar de Bergstichting zat in een apart fonds. Waar is de administratie/verantwoording/accountantscontrole op dit bedrag. (Zie ook het Reitsmahuis)

Het *Van Leer's Kinderfonds* wordt in *Beleid en Beheer* behandeld in de context van de bouw van een nieuwe directeurswoning voor Jan Reitsema van de Berg-Stichting in 1948-1949 (zie *Beleid en Beheer*, pp. 100-3). Het bestuur van de Berg-Stichting nam nog vóór de definitieve voltooiing van de bouw scherp afstand van dit project omdat men vond dat er prioriteit moest worden gegeven aan de behuizing van de pupillen en de leiding. Ook vond men dat men de bouw van een dergelijk luxe woning niet kon verantwoorden tegenover de grote geldschietters van de Berg-Stichting, met name Cefina en het Van Leer's Kinderfonds. Het project werd afgeblazen en de woning werd verkocht. Reitsema werd door het bestuur gekapitteld omdat hij –al of niet bewust– het door Van Leer toegezegde bedrag f 160.000 had voorgesteld als gift terwijl het een lening was. Het Van Leer's Kinderfonds is uiteindelijk omgezet in een Studiefonds.

Het Van Leer's Kinderfonds functioneerde als een aparte instelling onder een eigen bestuur. Een nadere geschiedschrijving van het Van Leer's Kinderfonds is historisch aantrekkelijk en interessant maar viel buiten de onderzoeksopdracht.

De Bergstichting vermeldde in de balans van 31 december 1948 onder het hoofd 'Geleende gelden' een opgenomen lening van f 61.812,15 van het "Van Leer's Kinderfonds 1945". (In de balansen daarvoor werd ook al melding gemaakt van 'Geleende gelden', maar daar werd niet bij vermeld van wie die geleende gelden afkomstig waren) Vanaf 1950 stond de lening op de balans voor f 45.000. In 1963 werd dit bedrag als een bate opgevoerd die ten gunste kwam aan het eigen vermogen van de Bergstichting. Hieruit kan worden opgemaakt dat die lening in 1963 door het 'Van Leer's Kinderfonds' werd kwijtgescholden.

- 7) Het hele proces van de bouw van een nieuw tehuis voor 2.900.000, dat gefinancierd werd met gesnorde bedragen en leningen verschijnt niet in de boekhouding van de fusie. Behalve de top van de ijsberg met het steeds groter wordende bouwfonds, waarvan de gelden blijkbaar in deposito gegeven werden bij JMW. Waar zijn de jaarlijkse opbrengsten van het grote deposito?

Aan de bouw van het nieuwe Kinderhuis wordt in de bestuurlijke notulen veel aandacht besteed. De financiering van de bouw is herhaaldelijk onderwerp van overleg, ook met andere Joodse instellingen. Voor de financiële administratie werd een afzonderlijke bouwrekening geopend. Het project werd gefinancierd door subsidie van het Ministerie van Justitie en door giften van particuliere Joodse en niet-Joodse organisaties. Het tekort van 800.000 gulden kon worden gedekt met de verkoop van het gebouw van de Berg-Stichting en het kinderhuis aan de Emmalaan. Voor de bouw behoefde de Fusie geen beroep te doen op het eigen vermogen (zie *Beleid en Beheer*, pp. 128-9). In de aanloop tot het samengaan van de Fusie en JMW werd een 'Financiële Beheerskommissie JMW/Fusie' ingesteld, die als eerste taak kreeg om zich te buigen over de bestemming van de f 1,3 miljoen die was vrijgekomen na de verkoop van het, inmiddels weer opgeheven, Kinderhuis (zie *Beleid en Beheer*, p. 140).

Vanaf 1961 werd in de balansen van LEHJ telkenjare een verplichting opgenomen met de omschrijving 'Bouwfonds'. Eind 1961 bedroeg deze verplichting f 10.000; naarmate meer leningen, voorschotten en subsidies werden ontvangen, steeg deze verplichting, na aftrek van de gemaakte bouwkosten, tot bijvoorbeeld bijna f 490.00 per ultimo 1965. Naarmate de bouw van het Kinderhuis de Mirandalaan vorderde – en dus ook de bouwkosten toenamen – verminderde die verplichting navenant. Eind 1968 bedroeg de verplichting nog slechts f 159,27.

Opgemerkt wordt dat aan de debetzijde van de balans het Kinderhuis werd opgenomen als "P.M." of f 1,=.

Pas in de balans per 31 december 1974 werd het Kinderhuis wegens voorgenomen sluiting en verkoop geactiveerd voor een bedrag van ruim f 2,3 miljoen, waartegenover schulden en verplichtingen tot een bedrag van f 1,95 miljoen (Waarborghypotheek, Voorwaardelijke schuld

Het is niet duidelijk welke uitleg hier wordt gewenst.

In de accountantsrapporten zijn ontvangsten uit nalatenschappen en legaten altijd opgenomen met vermelding van de naam van de erflater of legataris. Of daarin (en, blijkens uw nadere toelichting op de vragen van 7 november 2007 op deze vraag, ook in de ontvangsten wegens rechtsherstel) misschien gelden zouden hebben gezeten '*die eigenlijk aan de wezen zouden toebedacht cq. behoren*' is niet met stelligheid te beantwoorden. De in de accountantsrapporten vermelde toelichtingen zijn in onze rapportage en de specificaties in de bijlage opgenomen. Voorzover het uitkeringen wegens rechtsherstel betreft, kan op geen enkele wijze uit de accountantsrapporten worden opgemaakt dat hierin gelden voor wezen zouden hebben kunnen zitten.

Ten aanzien van de in de accountantsrapporten opgenomen erfenissen en legaten ten gunste van de voogdij-instelling is een onderzoek naar de tekst en inhoud van het testament (dus naar de identiteit van de erfgenaam) praktisch onmogelijk. Zou een ten behoeve van een wees ontvangen erfenis door een voogdij-instelling zijn geboekt als zijnde ontvangen ten behoeve van de instelling zelf, dan mag naar onze mening worden verondersteld dat dit bij de accountantscontrole aan het licht zou zijn gekomen. Dat zelfde geldt in principe ook voor de overige genoemde uitkeringen en ontvangsten.

In de in de bijlage bij *Beleid en Balans* opgenomen specificaties van de mutaties in het eigen vermogen van de instellingen zijn alle bedragen en eventuele nadere toelichtingen uit de accountantsrapporten vermeld.

Tenslotte moet nog worden bedacht dat de afdeling Vermogensbeheer (gecontroleerd door een andere accountant (Jac. H. Mesritz) dan de accountant van de voogdij-instelling) in veel gevallen al op de hoogte was van vorderingen van wezen en door hen te ontvangen bedragen.

De door de Bergstichting betaalde bedragen wegens 'kosten Alyah', 'kosten Gvar Am' (waaronder "de tractor") en 'uitzetten pupillen' zijn van jaar tot jaar, beginnend in 1952, in de specificaties van de mutaties in het eigen vermogen van de Bergstichting vermeld. De daar gegeven omschrijvingen zijn ontleend aan de accountantsrapporten.

Aanvulling in brief van 7 november 2008:

Zijn er mogelijktransacties te vinden van onroerend goed de wezen toebehorende. Als er transacties geweest zijn en die was er getuige het verhaal van Hans Vuijsje zelf, over een koper die in bestuur van LEHJ zat. Ik zelf weet van een pupil wiens onroerend goed moest worden verkocht wegens gebrek aan onderhoud. Interessant is te weten aan wie het is verkocht, voor hoeveel en aan wie het is weder verkocht. Er moeten meer panden bekend zijn. Dit kan dan worden opgezocht in het kadaster.

Zie ons antwoord op vraag 13 hierna.

- 12) Hoe is het geld van de Joint geboekt en beschreven. Dit geld was niet voor de organisatie bedoeld maar alleen voor de kinderen. Werd dat geld toegevoegd aan de fusie?

Uit de bronnen valt niet op te maken dat het geld dat tot in 1948 door de *Joint* is gedoneerd niet voor de organisatie maar alleen voor de kinderen was bedoeld. Voor de distributie van de Joint-gelden was in eerste instantie de JCC verantwoordelijk, die daartoe op organisatorisch instellingen niveau overlegde met de besturen van Le-Ezrath, de Rudelsheimstichting en de Berg-Stichting. Het geld werd gebruikt ter dekking van exploitatie tekorten. De Fusie bestond op dat moment nog niet. In 1960 zegde de *Joint* een renteloze lening van f 100.000 toe aan de Fusie voor de bouw van het Kinderhuis. Deze werd uiteindelijk teruggebracht tot de helft (zie *Beleid en Beheer*, pp. 128-9).

- 13) Er staat niets over de kadastrale gegevens. Aan wie werd onroerend goed verkocht. Voor hoeveel, aan wie, en de waarde van de wederverkoop. Deze gegevens zouden te vinden moeten zijn in de gegevens van het kadaster.
Wij hebben gelezen in het nawoord van de begeleidingscommissie dat dit eigen een specifiek onderzoek behoeft. Hoe wordt daar tegen aan gekeken?

Het is niet duidelijk welke kadastrale gegevens met deze vraag worden bedoeld.

Wanneer het betreft kadastrale gegevens van de gebouwen van de Fusie-instellingen is er bij de onderzoekers geen enkele behoefte geweest om de kadastrale gegevens van door de Fusie-instellingen verkochte gebouwen te onderzoeken

Wanneer met de vraag bedoeld wordt op kadastraal onderzoek betreffende onroerende goederen die deel uitmaakten van een boedel waarin een oorlogswees een aandeel had, moet worden beseft dat in het kadaster slechts de successieve eigendom en de aankoopbedragen worden vastgelegd (uiteraard naast aan het onroerend goed gebonden verplichtingen). Namen van deelgerechtigden en hun aandeel in de boedel waarin het onroerende goed viel, komen in het kadaster niet voor.

Om daar inzicht in te kunnen krijgen zou contact – voorzover dat nog mogelijk is – met de toenmalige boedelnotaris of diens kantooropvolger opgenomen moeten worden.

Aanvulling van 7 november 2008 op vraag 11:

Zijn er mogelijkwerijs transacties te vinden van onroerend goed de wezen toebehorende. [.....] Interessant is te weten aan wie het is verkocht, voor hoeveel en aan wie het is weder verkocht. Er moeten meer panden bekend zijn. Dit kan dan worden opgezocht in het kadaster.

Het is natuurlijk mogelijk dat een wees een 100% recht (d.w.z. niet als onderdeel van een boedel die over meerdere rechthebbenden moest worden verdeeld) op een onroerend goed zou hebben geërfd.

Nader onderzoek in het kadaster is overigens alleen mogelijk wanneer bekend is om welk pand(en) het gaat.

Onderzoek naar individuele casussen maakte geen deel uit van de verstrekte onderzoeksopdracht.

- 14) Over de moreel ethische vragen komt eenzijdig antwoord. Er werden legale verklaringen gezocht voor mogelijkwerijs onduidelijk onjuist handelen. Ook lieden van goede reputatie zoals genoemd in het rapport etc. konden onethisch handelen. De goede reputatie van sommigen biedt geen garantie. Waarom toch dit vleierende oordeel?

De portee van deze vraag/opmerking is onduidelijk, met name wat betreft het eerste deel. Waarschijnlijk wordt in het tweede deel bedoeld op het gestelde ten aanzien van de samenstelling van het Dagelijks en het Algemeen Bestuur bij de beantwoording van vraag I.4.3b ii (zie *Onderzoeksopdracht en Beantwoording van de Onderzoeksvragen*, pp. 32-3). Het hoofdantwoord op die vraag is dat er geen aanwijzingen zijn dat er misbruik is gemaakt van de vermogens van de Joodse minderjarige oorlogswezen door individuele bestuurders of medewerkers van de Fusie. De toevoeging dat verschillende bestuurders een onkreukbare reputatie hadden en uit hoofde van hun beroep expertise bezaten voor de onderscheiden werkzaamheden die op het gebied van jeugd- en kinderschermingswerk en voogdij moesten worden verricht, is in combinatie met de constatering dat het bestuur, met name wat betreft de sleutelfuncties van voorzitter, secretaris en penningmeester een grote mate van continuïteit bezat, in het licht van de kwaliteit van de organisatie en haar functioneren historisch zeker relevant. Het maakt de conclusie mogelijk dat de Fusie in ieder geval in personeel opzicht een solide en integere organisatie was. Een dergelijke conclusie zou niet kunnen worden getrokken als, bij wijze van gedachte experiment, alle bovenstaande positieve kwalificaties van de

bestuursleden in hun tegendeel zouden worden omgezet en de Fusie zich zou kenmerken door een groot verloop van bestuursleden, waardoor een soepel functioneren en de controle op langlopende processen en ontwikkelingen gemakkelijk onder druk hadden kunnen komen te staan. De term 'vleiend' is suggestief en wordt niet in *Beleid en Beheer* gebruikt. Meer accuraat lijkt in de vraag het gebruik van 'positief' te zijn. Echter, niet duidelijk is dan waarom de constatering dat de Fusiebestuursleden gekwalificeerd waren en een goede reputatie bezaten in principe niet als 'positief' voor de organisatie zou mogen worden beschouwd.

- 15) Er wordt melding gemaakt dat de wettelijke verplichting in de praktijk niet altijd nauwgezet is geschied. Blz. 32 samenvatting Joor. Voor ons is dit duidelijke taal. Hoe kijken de wetenschappers daar tegen aan?

Aangenomen wordt, dat hier aan de tekst op p. 32 van de *Onderzoeksopdracht en Beantwoording van de Onderzoeksvragen* wordt gerefereerd, waarin beide onderzoekers rapporteren, en niet aan de samenvatting in *Beleid en Beheer*. Het betreft een geconstateerde formele onregelmatigheid en daarom is deze constatering als een van de vraagtekens bij het beleid gepresenteerd. De visie van de onderzoekers op dit punt wordt nader uiteengezet in dezelfde paragraaf 5. Het oprekken van de periodieke verantwoording voor de kantonrechter gebeurde voor zo ver uit de bronnen kan worden afgeleid in overleg met dezelfde kantonrechter en er is reden om de mededeling in een persoonlijke context te zien (zie ook *Beleid en Beheer*, p 180). Tevens kunnen tegenover deze soepele houding ten opzichte van het toezicht door de kantonrechter verschillende meldingen worden gezet, waaruit ook een behoorlijk naleven van de verplichtingen tegenover de kantonrechter blijkt. Deze worden in de betreffende paragraaf niet meer opgesomd, maar hiervoor kan hier worden verwezen naar *Beleid en Beheer* (zie o.a. pp. 176-7).

- 16) Op dezelfde blz. wordt melding gemaakt van twee pupillen waarvan de diverse spaarbankboekjes werden verzameld op een rekening waarna , voor die tijd, zeer groot bedrag, werd afgeschreven waarna het geld is overgemaakt op de rekening van LEHJ zonder dat het duidelijk is of dit een verrekening betreft of een financiële transactie. Verder wordt gesproken over kinderen die naar Gvar Am zouden zijn gemigreerd. De meeste van deze kinderen hebben het gevoel dat zij zijn gestuurd/geronseld en dat hier geen sprake is van vrijwillige emigratie. Alles werd door hen zelf bekostigd en een opleiding hebben zij nooit gekregen. Voor hen is de oneliner van toepassing; "De kinderen mochten zelf betalen voor hun kansarme toekomst".

Is hen ooit gevraagd of zij wel op alijah wilden? Zijn de betrokkenen I.C. en C.W. -beide nog in leven- geïnterviewd onder het mom van hoor en wederhoor?

Er is een indrukwekkende hoeveelheid notulen geraadpleegd maar wij kunnen niets terug vinden van het feit dat ook de nog in leven zijnde betrokkenen zijn gehoord. Waarom zijn de betrokkenen niet gehoord?

Zie punt 4.

Het is jammer dat op het punt van het overschrijven van f 2.000 en f 1.000 van de NMB-boekjes van C.W. respectievelijk I.C. naar de postrekening van Le-Ezrath geen doorslaggevende documentatie in de Fusie-archieven bewaard is gebleven, die meer licht op deze kwestie zou kunnen werpen. Er zijn verklaringen voor de transacties te geven, die evenwel, zoals gemeld, speculatief blijven en niet met direct bronnenmateriaal kunnen worden gestaafd (zie *Beleid en Beheer*, p. 180).

Er is uiteraard begrip dat het Fusiebeleid, zoals dat zich in de notulen ontvouwt, in de praktijk door de betrokkenen zelf anders is beleefd, dan wel in retrospectief anders door hen wordt gewaardeerd. In het Fusie-archief bleken vrij veel gegevens in de correspondentie en andere bestuurlijke stukken bewaard te zijn gebleven met feitelijke informatie over de groepsalijahs

naar Gvar-Am. Zo kon worden geconstateerd dat de Berg-Stichting dan wel Le-Ezrath niet over alle pupillen voogdes is geweest en dat van één pupil uit Groep 2, die in oktober 1952 naar Israël vertrok, de voogdij toeviel aan de Stichting Hulp aan Oorlogspleegkinderen (zie *Beleid en Beheer*, pp. 181-90). De notulen geven aan dat de eerste groepsalijah niet op initiatief van het bestuur van de Fusie tot stand kwam. Aanvankelijk zou de emigratie beperkt blijven tot die van het echtpaar Cohen. Tot verassing van het bestuur en directeur Reitsema ontstonden vervolgens onder de kinderen rond het echtpaar Cohen zelf plannen om mee te emigreren. Het bestuur heeft zich in de daaropvolgende weken uitvoerig beraad of deze plannen technisch uitvoerbaar waren en of de alijah verantwoord was. Daarbij hamerde Reitsema er op dat de beslissing positief door de betrokkenen moest worden genomen en dat de binding met het echtpaar Cohen niet doorslaggevend mocht zijn.

In het onderzoek wordt erkend dat, daar de kinderen zich in een afhankelijkheidsrelatie bevonden met het echtpaar Cohen, achteraf moeilijk kan worden vastgesteld of het initiatief tot de groepsalijah geheel autonoom in de groep is ontstaan. Niettemin kan op grond van notulen en correspondentie wel worden afgeleid dat het Fusiebestuur met enige prudentie heeft gereageerd. Na gesprekken met leden van de Kinder Commissie en dr. Keilson werd bijvoorbeeld ook besloten om twee pupillen niet mee te zenden; één werd niet geschikt geacht, de ander zou later emigreren nadat de opleiding was voltooid (zie *Beleid en Beheer*, pp. 181-4). De tweede groepsalijah verliep wat betreft de voorbereiding en de reis minder gelukkig dan was gewenst. Kort na aankomst in Israël kreeg deze groep ook met allerlei praktische problemen te maken, die te maken hadden met de invoering van een nieuwe Nationaliteitswet. Toch kwam ook deze groepsalijah niet volkomen onvoorbereid tot stand. De alijah was gekoppeld aan de terugkeer van de tijdelijke groepsleider Rosenblum, de Jewish Agency werd ingeschakeld om de reis te begeleiden en de kinderen zouden in Israël onder de hoede komen te staan van het echtpaar Cohen. Mede door deze laatste overweging verklaarde ook Reitsema, die zich zeer kritisch en terughoudend ten opzichte van een tweede groepsalijah had opgesteld, het vertrek van de tweede groep als verantwoord (zie *Beleid en Beheer*, pp. 186-90).

De kosten van het levensonderhoud van de kinderen kwamen voor het kibboets bestuur van Gvar-Am. Uit eigen beweging heeft de Fusie besloten om twee maal f 15.000 te doneren aan het bestuur van Gvar-Am als tegemoetkoming in de verzorgingskosten voor de pupillen voor twee maal twee jaar. Uit de accountantsrapporten blijkt dat deze bedragen rechtstreeks uit het kapitaal van de Berg-Stichting zijn afgeboekt en niet ten laste zijn gebracht van de vermogens van de kinderen (zie *Beleid en Beheer*, pp. 208-9). In de notulen en correspondentie is voorts informatie te vinden over de vermogens van de pupillen in 1953 (zie *Beleid en Beheer*, pp. 201-2) en een uitvoerige documentatie van de verzending van pakketten met gebruiksgoederen, gereedschappen e.d. welke voor persoonlijk gebruik en bezit werden gewenst en bestemd (zie *Beleid en Beheer*, pp. 190-200). Deze goederen werden in overeenstemming met de voogdijwetgeving in principe door de pupillen zelf betaald. Uit de stukken blijkt dat alle betrokkenen, waaronder de pupillen, zich bewust waren dat voor de bijzondere uitgaven, die boven de reguliere kosten voor het levensonderhoud kwamen, een beroep op de eigen middelen van de pupillen kon en zou worden gedaan (zie *Beleid en Beheer*, pp. 201, 202-3). Binnen het kader van de onderzoeksopdracht kon geen nader onderzoek naar het dagelijks leven in de kibboets worden gedaan. Ten aanzien van de mogelijkheden tot opleiding kan hier dan ook geen positie worden ingenomen. Wel zijn in de vergaderingen opleidingsmogelijkheden ter sprake gekomen, wordt van pupillen informatie over opleidingen en werkzaamheden verstrekt en heeft de Fusie, mede met het oog op de (landbouw)opleidingsmogelijkheden, van de f 30.000 die aan het bestuur van Gvar-Am ter beschikking werd gesteld, een tractor bekostigd.

I.C. en C.W. zijn niet geïnterviewd wel zijn hun sociale dossiers bestudeerd.

Voor het onderzoek is uitgegaan van de beantwoording van de centrale onderzoeksvraag en de verschillende deelonderzoeksvragen. De vragen waren helder en betroffen vooral het Fusiebeleid. In *Beleid en Beheer* wordt een uitgebreid overzicht gegeven van het bestudeerde

archiefmateriaal, waarbij ook aan bronnenkritiek is gedaan (zie *Beleid en Beheer*, Hoofdstuk 8, Geraadpleegde Archieven en Archiefoverzichten en Bijlage). Erkend wordt dat een collectief-biografisch of prosopografisch georiënteerd onderzoek van de sociale dossiers vanuit historisch oogpunt een aantrekkelijke gedachte is, maar dat een dergelijk onderzoek zeer tijdrovend zou zijn en praktische problemen ten aanzien van de toegankelijkheid met zich mee zou brengen (*Onderzoeksopdracht en Beantwoording van de Onderzoeksvragen*, pp 9-10). Een zelfde beoordeling zou in dit geval kunnen worden gegeven van een 'oralhistory' project naar de ervaringen van de oorlogswezen in Nederland en in Israël. In hoofdstuk 1.2 van Deel I wordt de gekozen aanpak van het onderzoek verantwoord. Meer specifiek wordt gesteld dat meer archiefonderzoek (altijd) mogelijk is maar dat het bestudeerde archiefmateriaal en de beschikbare onderzoekstijd voor het historisch onderzoek voldoende zijn geweest om op een verantwoorde wijze een antwoord te formuleren op de onderzoeksvragen (*Onderzoeksopdracht en Beantwoording van de Onderzoeksvragen*, pp. 4-8).

Behalve van de sociale dossiers is, voor alle duidelijkheid, bij het onderzoek ook gebruik gemaakt van de rapportage over de enquête die in 2001-2002 onder 60 oorlogswezen (43 responsies/deelnemers) in Israël is uitgevoerd, met name van P. Micheels en E. Verhey, *In het belang van 's RijksSchatkist* (mei 2003).

- 17) De vernietiging van de dossiers blijft vreemd. Over hoeveel ruimtebesparing spreken wij? Was het niet redelijk geweest om bij de finale afrekening een kopie daarvan te doen bij de sociale rapportage die wel bewaard is gebleven. De onderzoekers spreken in hun rapport over schoning van notulen. Is het ook een vorm van schoning om de financiële eindafrekening daar niet bij te voegen? Het vernietigen van de dossiers was wettelijk toegestaan maar niet verplicht. Uiteindelijk zijn de gegevens van OPK er nog wel. Waarom een waardeoordeel dat men naar eer en geweten heeft gehandeld? Het verdient zeer zeker niet de schoonheidsprijs

De kwestie van de vernietiging van de dossiers wordt in *Beleid en Beheer*, met alle respect, zeer duidelijk uiteengezet (zie *Beleid en Beheer*, hoofdstuk 7). Over het feit dat de vernietiging van de financiële dossiers plaatsvond in het kader van de verhuizing en dat met deze actie niets illegaals werd gedaan, kan geen misverstand meer bestaan. De vraag naar de omvang van de ruimtebesparing kan onmogelijk worden beantwoord, daar de gegevens over het totale volume van de administraties van JMW en de Fusie in 1975/1976 ontbreken. In I. Lipschits, *Tsedeka*, wordt de verhuizing uitvoeriger besproken en ook aandacht besteed aan het bijna chronische ruimtegebrek van JMW. Herhaald wordt dat het initiatief tot de vernietiging uit ging van drs. N. Boeken, die naast waarnemend directeur van de Fusie, directeur was van JMW. Tevens is gebleken dat de vernietiging niet zo zeer door de Fusie maar door de staf van JMW werd gewenst. Ten aanzien van het afzonderen van de 'finale afrekening' kan achteraf uiteraard worden gesteld dat dit voor het huidige onderzoek waardevol was geweest. In de tijd zelf lag het vernietigen van alle financiële stukken in de lijn van een grote opruimingsactie die goed mogelijk was omdat er wettelijk geen enkele grond voor het bewaren van financieel materiaal meer was. Voor het bijvoegen van kopieën aan de sociale dossiers kan uiteraard eveneens worden geconstateerd dat dit achteraf waardevol was geweest. Weer geplaatst in de tijd zelf was een dergelijke actie niet noodzakelijk en komt deze, gezien de omvang van het aantal dossiers, als erg bewerkelijk voor. Men kan zich voorstellen dat men hier tijdens een verhuissituatie geen tijd voor had. In dit verband kan hier voorts nog naar voren worden gebracht dat de sociale dossiers in maart 1976 naar het RIOD zijn overgebracht waar deze in het daaropvolgende jaar nog verder zouden worden geordend (zie *Beleid en Beheer*, p. 230). Overigens kunnen ten aanzien van de eindrekening en verantwoording geen al te hoge verwachtingen worden gesteld. De wet bepaalde op dit punt uitsluitend dat deze 'onverwijld' na het bereiken van de meerderjarige leeftijd van de minderjarige door de voogd diende te worden opgemaakt en gedaan ten overstaan van de kantonrechter. Slechts indirect werd over de vorm waarin dit moest geschieden, gemeld dat dit schriftelijk moest worden gedaan (zie *Beleid en Beheer*, pp. 76-7). Over de plichten van de voogd bij het doen van eindrekening en –

verantwoording in het geval de meerderjarig geworden pupil niet voor de kantonrechter kan verschijnen, bijvoorbeeld wegens verblijf in het buitenland, wordt in het wetboek niets nader bepaald.

De opmerking van de 'schoning van de notulen' is zonder nadere specificatie onduidelijk. De sociale dossiers van OPK en Le-Ezrath die zijn bestudeerd, volgen een zelfde stramien en lijken wat vorm betreft veel op elkaar. Verder had SHaO anders dan Le-Ezrath het vermogensbeheer grotendeels uitbesteed aan een extern bureau, de Kas-As (zie *Beleid en Beheer*, p. 223). Het ontbreken van een aparte Afdeling Vermogensbeheer bij SHaO en het uitbesteden van het vermogensbeheer aan de Kas As, hebben consequenties gehad voor het door SHaO gehanteerde bewaarsysteem voor dossiers en kunnen goed verklaren dat informatie over eindrekeningen thans nog wel te vinden is in SHaO-dossiers.

Het positieve oordeel betreft de constatering: dat bij het besluit tot opruimen van de financiële dossiers goed rekening is gehouden met de verjaringstermijn van tien jaar; dat het besluit in een bestuursvergadering is genomen en door alle aanwezige bestuursleden werd gesteund; dat direct de bereidheid werd getoond om de opruimingsactie van de sociale dossiers te herzien toen hier tegen bezwaren werden ingebracht en dat voor een zorgvuldige verdere behandeling van de dossiers het bestuur zo wel met Leo Cohen en vervolgens ook met het RIOD contact heeft opgenomen voor de bewaring daarvan. Ook in het licht van het W.I.J.N.-advies, dat uitgang van een bewaartermijn van drie jaar voor hulpverleningsdossiers, onderscheidt het besluit om de dossiers te bewaren zich positief. Voorts kan hieraan nog worden toegevoegd, dat in het Fusie-archief uiteindelijk toch nog van veel oorlogspleegkinderen documentatie en dossiers bewaard zijn gebleven, waaronder van een groot aantal waarover de Fusie geen voogdes was maar wel bemoeienis mee heeft gehad.

- 18) Wij zouden graag opheldering willen over de tekstuele wijziging van blz. 33 samenvatting Joor. Wie heeft de opdracht gegeven om de laatste zin te verwijderen en waarom. Het lijkt er op dat in die 1,5 regel eigenlijk het punt naar voren komt waarin het om draait en in het boek *Het kind van de rekening van ElmaVerhey*. Jammer dat het van te voren is geschoond. Dat had ook tijdens de bijeenkomst in gezamenlijk overleg gekund.

Ervan uitgaande dat naar het deel *Onderzoeksopdracht en Beantwoording Onderzoeksvragen* wordt verwezen, dat op naam staat van beide onderzoekers en niet naar de samenvatting in *Beleid en Beheer*, passen op dit punt excuses. De zin is echter door technisch redactionele omstandigheden op de verkeerde plaats terecht gekomen. Deze misser hield verband met wat allerlaatste correcties in de fase dat al een eerste print van het rapport *Rekenschap* was gemaakt. De digitale 'moeder'-document werd in de laatste dagen voor de definitieve opmaak centraal beheerd om de deelrapporten te kunnen binden en om een zo spoedige mogelijke verzending te bevorderen. De laatste zin van de paragraaf 'III. anderen?' op pagina 33 luidde. 'In een ander verband heeft men bij Le-Ezrath in begin 1949 zijn zorg geuit over het verlies van 'vrij grote' bedragen van vermogens van pupillen die (nog) niet onder 'eigen' voogdij stonden'. Ter verduidelijking van 'eigen' voogdij is besloten om daaraan nog toe te voegen: 'dat wil zeggen nog niet onder voogdij van Le-Ezrath'. Deze correctie is per email, met enige andere die wat punten en komma's betroffen, doorgegeven aan het secretariaat waarna er helaas een miscommunicatie is ontstaan en de toevoeging niet achter de laatste zin van de paragraaf maar achter de laatste zin van de pagina is geplaatst. Door een ongelukkige samenloop van omstandigheden was het in dit geval redactioneel-technisch mogelijk om -indien niet naar de inhoud werd gekeken- het zinsdeel op deze wijze verkeerd te plaatsen, zodat de fout bij het uitvoeren van deze opdracht door het secretariaat niet meteen al opvallend in het oog is gesprongen. Bij het nalezen van het rapport direct bij de ontvangst van het eindresultaat, kon de fout niet meer worden hersteld. Daar de inhoud van 1.4.3.c ingrijpend door de toevoeging op een kardinaal verkeerde wijze was gewijzigd, is direct melding van de fout gemaakt. Ter voorkoming van misverstanden is gepoogd om de fout zo snel mogelijk te herstellen en niet te wachten tot de overhandiging van het rapport. Inmiddels staat de toevoeging op de juiste plaats

en luidt de laatste zin van I.4.3.c weer: 'Uit het daar opgenomen totaaloverzicht van de opbouw van het Fusie-vermogen per eind 1980 blijkt dat het eigen Fusie-vermogen vrijwel geheel is opgebouwd uit ontvangsten wegens nalatenschappen, rechtsherstel en verkoop van onroerend goed'.

- 19) In de geplaatste vraagtekens onder hoofdstuk 1.4.3b blz 30 van de algemene samenvatting zijn niet alle vreemde zaken opgesomd. Zie blz. 206 over de emigratie naar Gvar Am. Joor geeft zelf toe dat bedrag gezien in licht van de tijd wel een hoog bedrag was.

De formulering: 'Joor geeft zelf toe' insinueert een vooringenomenheid en is derhalve misplaatst. Echter, ervan uitgaande dat het hier een 'slip of the pen' betreft kan worden geantwoord, dat onder de vraagtekens onderdelen van het beleid zijn geplaatst, waarvan de precieze betekenis en de consequenties voor het vermogensbeheer niet goed kunnen worden ingeschat. Dit betreft o.a. de storting van f 1.000 van het spaarbankboekje van I.C. op de postrekening van Le-Ezrath in november 1952. Deze transactie wordt onder punt 6 opgevoerd als één van de vraagtekens die bij het beleid kunnen worden geplaatst (*Onderzoeksopdracht en Beantwoording van de Onderzoeksvragen*, p. 32). Daar in het geval van I.C. niet duidelijk is of de f 1.000 voor de reiskosten zijn aangewend, is de opmerking over de hoogte van dit bedrag ten opzichte van eerder berekende reiskosten niet expliciet onder de vraagtekens opgenomen. Opgemerkt wordt in dit verband dat in het uiteindelijke besluit over de bekostiging van de alijah van de pupillen van Groep 1 de reiskosten voor rekening van de Berg-Stichting kwamen (*Beleid en Beheer*, p. 205)

- 20) Op blz 206 van beleid en beheer van Joor wordt melding gemaakt van het feit dat er aan de kantonrechter toestemming was gevraagd om het spaarbankboekje van een van de vermogende pupillen te belasten met een bedrag van 1500 gulden om daar zijn uitzet voor Gvar Am van te bekostigen. Dat bedrag is besteed bij de firma Gerzon. Er is nadrukkelijk aangetekend dat deze kosten uitsluitend zijn aangewend voor eigen gebruiken dat er zeer nuttige voorwerpen voor zijn aangeschaft. Waarom bij de dure Gerzon voor mensen die naar de kibutz gingen? Bovendien hadden die niet veel artikelen en zou men kunnen veronderstellen, dat hier voor meerdere personen gekocht is.

De aantekening dat deze kosten zijn aangewend voor eigen gebruik staat, voor alle duidelijkheid, in de bron zelf en hieraan wordt ook gerefereerd in de tekst. De onderzoekers vinden het buiten hun competentie vallen om te oordelen of wel of niet bij Gerzon mocht worden gekocht. Ook valt buiten hun competentie om een aanschafbedrag van f 1.500 voor kleding en goederen voor iemand, met voldoende vermogen, die in 1951 op het punt van emigreren stond, achteraf te beoordelen als te hoog, goed of te laag. Uit de bronnen kan alleen worden vastgesteld dat in dezelfde tijd bij de Fusie een uitzet van f 750 als gebruikelijk werd beschouwd. In dit verband kan hieraan nog worden toegevoegd dat in verhouding tot andere uitgaven en aankopen die in dezelfde bron voor andere minderjarigen worden genoemd, het bedrag van f 1.500 niet buiten proportioneel kan worden genoemd. Zo werd voor een andere, voor zo ver bekend, niet-emigrerende minderjarige een bedrag van f 1.000 voor een uitzet gevraagd.

- 21) Hoe kan het zijn dat er 1500 gulden werd aangewend voor de aanschaf van een uitzet in een tijdsgewricht waar 1500 gulden een (klein) jaarinkomen was en waar een gemiddeld gezin 250 gulden op jaarbasis uitgaf aan kleding. Bijgevoegd een rekening van een werkman/schilder in datzelfde jaar. Ter illustratie. De werkzaamheden bestaan ondermeer uit het schilderen van koeraampjes, drempels, het hek, de keukenramen, de naam op de boerderij, het in de menie zetten van dakvensters en het plaatsen van ruiten.

De verschillende economische activiteiten laten zich moeilijk vergelijken; te meer, daar het hier om het in het geval van de uitzet om een emigratie ging en er in begin van de jaren '50 in Nederland grote inkomstenverschillen waren, zowel wat beroepen betreft als binnen sommige beroepen regionaal.

Beperkt tot de pupillen in de instellingen is *f* 1.500 in het licht van de (ontoereikende) subsidie van *f* 3,50 per dag die Sociale Zaken al in 1948 voor het levensonderhoud verstrekten, een flink bedrag maar niet extreem (zie *Beleid en Beheer*, p. 24 en ook p. 25). Zie verder ook bij het gestelde onder 20.

22) Voor de tweede lichting van Gvar Am wordt er wel erg onduidelijk gehandeld met de spaarbankboekjes. Joor noemt op blz 207 zelfs al is er rekening gehouden met de prijsstijgingen het bedrag aan de hoge kant is. Ook hier geldt dat de bedragen waar over wordt gesproken het equivalent van kleine jaarinkomens betreft.

Zie het gestelde onder 16, 19, 20 en 21.

23) Wat wordt bedoeld met de zin hoofdstuk 1.4.3b .5 'Ook is er rede om de informatie zelf in een persoonlijke context te zien'.

De kwestie betrof een materieel persoonlijke aangelegenheid tussen de toeziende voogd (familielid van de minderjarige) en de minderjarige. CurtFriedmann wilde op een voorzichtige manier de toeziende voogd op zijn verantwoordelijkheden wijzen (zie *Beleid en Beheer*, p. 180).

24) Was het mogelijk om binnen het kader van de wet de bankrekening leeg te halen?
Is niet zo dat inzake de tractor voor de kibboets sprake is van creatief boekhouden?

Niet duidelijk is welke bankrekening hier wordt bedoeld en waarop wordt geduid met 'leeg te halen'? Volgens de statuten was het Dagelijks Bestuur echter bevoegd tot 'alle daden van eigendom en beheer', onder voorwaarde dat voor schenkingen van bedragen van boven de *f* 3.000 de toestemming was vereist van het Algemeen Bestuur (zie *Beleid en Beheer*, p. 112). Voor de betaling van de schenking van *f* 30.000 is vrijwel zeker een creatieve constructie gebruikt, namelijk via materiële hulpverlening. Onderdeel van deze materiële hulpverlening was vrijwel zeker de tractor die in 1952 voor Gvar-Am is gekocht en met het vertrek van de tweede groep naar de kibboets is gezonden. Niet duidelijk is welk deel van de *f* 30.000 aan de tractor is besteed. In de stukken wordt een aanschafprijs genoemd van *f* 5.000. De aanschaf van de tractor laat zich o.a. verklaren uit de wens van het bestuur van de kibboets om in natura te worden betaald, daar in Israël dergelijke goederen moeilijk waren te krijgen (zie *Beleid en Beheer*, pp. 209-11).

Van 'creatief boekhouden' in de negatieve betekenis van malversaties was bij de ten behoeve van Gvar Am uit het eigen vermogen van de Bergstichting aangeschafte tractor geen sprake. Over de transactie is in het geheel niet geheimzinnig gedaan. Accountant Polak merkte in zijn accountantsrapport over 1952 op: "*De kosten Gvar Am (Kibbur, waar de meeste naar Israël vertrokken pupillen onder leiding van de vroege onderdirecteur thans wonen) hebben betrekking op gezonden pakketten en artikelen van verschillende aard, waaronder b.v. een tractor*" (bijlage bij deel III van *Beleid en Balans*, p. 137).

25) Op blz.212

Van Embden bericht aan Cohen dat onjuist behandelde spaarbankboekjes zijn opgeheven. Nieuwe zijn daarvoor in de plaats gekomen. Het betreft hier de boekjes van 3 kinderen andere dan de bovengenoemde 2. Joor" Wellicht ging het hier om achterstallige wezenrente.

Over de kwestie is niet meer bekend dan hier wordt beschreven. Uit de tekst valt niet te halen dat de boekjes al waren opgeheven. Er werd gevraagd om een machtiging te zenden voor het openen van nieuwe boekjes zodat de oude konden worden opgeheven. Daar de vraag om deze machtiging afkwam in juli 1951 is het niet uitgesloten dat er ook een verband is met de kwestie van achterstallige wezenrente, waarvoor de Berg-Stichting werd gecorrigeerd en waarover op 9 mei 1951 een besluit was genomen (zie *Beleid en Beheer*, pp. 45-7).

- 26) Veel kinderen hebben nooit een eindafrekening gehad en in veelal werd die afrekening niet gecontroleerd door de rechter.

Voogdij-instellingen waren wettelijk verplicht om bij het bereiken van de meerderjarigheid 'onverwijld' de eindrekening op te maken en eindverantwoording te doen voor de kantonrechter. Vóór 1947 was de bepaling dat de eindrekening voor de kantonrechter moest worden gedaan niet in het wetboek opgenomen. Daar het toezicht van de kantonrechter op de voogdij een centraal punt was in de overige wetgeving op voogdijgebied, werd dit echter in de praktijk als vanzelfsprekend aangenomen. Over de vorm waarin de eindrekening moest worden opgemaakt was de wet echter zeer summier. Formeel werd zelfs niet expliciet geëist dat dit schriftelijk werd gedaan. Dat viel slechts indirect uit wettelijke bepalingen, met name die in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering af te leiden (zie *Beleid en Beheer*, pp. 76-8). Over de te volgen procedure was het wetboek eveneens wat onbestemd. Hierover werd slechts gemeld dat door de voogd rekening en verantwoording moest worden gedaan, hetzij aan de meerderjarige, hetzij aan diens erfgenamen en dat dit bij voorkeur moest geschieden in het bijzijn van de toeziende voogd.

In de bestuurlijke notulen zijn slechts incidentele berichten te vinden over het doen van de eindrekening en -verantwoording, o.a. in het speciale geval van Anneke Beekman (*Beleid en Beheer*, p. 177). Het afleggen van rekening en verantwoording tegenover de kantonrechter voor het beheer, maakte deel uit van het takenpakket van de administratief-directeur Friedmann (zie *Beleid en Beheer*, p. 167). De jurist Van Raalte, die vanaf 1951 in dienst was van de Afdeling Vermogensbeheer, werd na zijn terugtreden in 1956 gevraagd om voor de Fusie de procedure rond de eindafrekening en -verantwoording voor de kantonrechter te blijven verzorgen (zie *Beleid en Beheer*, pp 167 en 177).

- 27) Hoe ethisch is de uitkomst dat het juridisch allemaal OK was?

Er wordt met de Bergstichting (voor de oorlog een tehuis voor verwaarloosde kinderen) vergeleken hoe de joodse voogdijinstellingen zijn omgegaan met de vermogens van de kinderen maar niet met voogdijinstellingen waarbij de zaken veelal in het voordeel van de kinderen werd afgehandeld. Denk aan het jongenshuis waar voor de kinderen werd gespaard.

Het primaire doel van het onderzoek was om de onderzoeksvragen die in *Onderzoeksopdracht en Beantwoording van de Onderzoeksvragen* worden genoemd te beantwoorden. De centrale onderzoeksvraag vereiste daarbij dat het Fusiebeleid in het kader van het vigerend overheidsbeleid werd beschouwd. Daarbij past ook een beschouwing van het beleid in het kader van de voogdijwetgeving. Ten aanzien van de gestelde vraag kan slechts in algemene zin worden geantwoord, dat het in ethisch opzicht, gezien ook de betekenis van dat woord, vanzelfsprekend belangrijk is om ten aanzien van de Fusie-instellingen te kunnen constateren dat er op juridisch gebied geen sprake was van wanbeleid.

De centrale vraag dwong tevens om het Fusiebeleid te beschouwen in het licht van de algemene zorg voor wezen. Binnen de beschikbare onderzoekstijd moest op dat punt met een impressie volstaan, waarbij gekozen is om het Fusiebeleid te plaatsen tegen de achtergrond van de traditionele wezenzorg in Nederland, alsmede om dit beleid te vergelijken met dat van enkele vergelijkbare instellingen, met name het Burgerweeshuis van Amsterdam, de Berg-Stichting en de Rudelsheimstichting vóór 1940 en de Stichting Hulp aan Oorlogspleegkinderen (*Beleid en*

Beheer, hoofdstuk 6). Een vergelijking met het Nederlandsch-Israëlietisch Jongensweeshuis vóór 1940 kwam niet in aanmerking wegens gebrek aan archiefmateriaal. Het NI Jongensweeshuis werd na 1945 voortgezet als Joods Jongenshuis. Het bestuur van het Joods Jongenshuis was een sterke voorstander van de Fusie. Deze kwam in 1950 zelfs dankzij het initiatief van dit bestuur tot stand (*Beleid en Beheer*, pp. 107-8). De Fusie kende voor pupillen ook spaarregeling. De regeling waarbij 1/3 van het verdiende loon als zakgeld mocht worden gehouden, 1/3 op een spaarbankboekje moest worden gezet en 1/3 als bijdrage aan de pleegkosten moest worden afgestaan, was een relatief gunstige, waaraan onder druk van de subsidiepolitiek van de overheid in 1961 noodgedwongen afstand moest worden gedaan (*Beleid en Beheer*, pp. 177-8 en ook p. 221).
Zie ook bij het gestelde onder 1.

- 28) Bij de het tot stand komen van de Maror heeft men(mede onder druk van de Joodse instellingen) zich moreel ethische vragen gesteld. Is dat op de Joodse instellingen zelf dan niet van toepassing? Is dit mede in ogenschouw genomen?

Aan de maatschappelijke ontwikkelingen en, in samenhang daarmee, omslag in denken over sociale zorg, jeugdzorg en hulpverlening aan oorlogsslachtoffers is in *Beleid en Beheer* aandacht besteed (zie *Beleid en Beheer*, Inleiding). Het 'vigerend overheidsbeleid' waarbinnen het Fusiebeleid voor de beantwoording van de onderzoeksvragen is beschouwd en beschreven, betreft het beleid in de periode 1945-1965, de periode waarin de Gefusioneerde Joodse Instellingen voor Kinderbescherming werkzaam waren als hulp- en voogdij-instelling voor minderjarige oorlogsswezen (*Onderzoeksopdracht en Beantwoording Onderzoeksvragen*, p. 12).

- 29) Er is met geen enkel 'weeskind' gesproken, de "bewijslast" is puur en alleen gebaseerd op de notulen van Le-Ezra Ha-Jeled. Zeer dun dus. De onderzoekers komen uiteraard tot de conclusie dat de essentiële papieren zijn vernietigd. En ze merken ook "merkwaardige" zaken op (geld dat naar de kiboets ging enz.). Heeft men hier een mening over?

Archiefmateriaal en beschikbare onderzoekstijd zijn, hoewel altijd voor uitbreiding vatbaar, voldoende geweest om de onderzoeksvragen op een verantwoorde wijze te beantwoorden. In *Rekenschap* wordt uitgebreid en minutieus verantwoording van het verrichte onderzoek afgelegd. Het moge duidelijk zijn, dat het rapport moeilijk: 'Zeer dun' kan worden genoemd. Niet duidelijk is waar in de voorlaatste zin precies op wordt gedoeld. Echter, voor meer toelichting en de betaling van f 30.000 aan de kibboets kan worden verwezen naar hetgeen onder 16 en 24 is gesteld.

- 30) Wij zijn van mening dat bij gebrek aan voldoende tegenwicht het geheel is gericht op wat voor JMW redelijk aanvaardbaar is.

Dit betreft geen vraag maar een opmerking die op zijn minst onduidelijk is: wie is 'wij', welk 'tegenwicht' wordt bedoeld en wat is voor JMW 'redelijk aanvaardbaar'?

Ervan uitgaande dat ook deze opmerking een 'slip of the pen' is die niet als te kwader trouw moet worden geduid, kan ten overvloede worden gesteld dat de onderzoekers zich in de eerste plaats verantwoordelijk voelen ten opzichte van hun professie meer in het bijzonder tegenover het bronnenmateriaal. Binnen het kader van de onderzoeksopdracht hebben zij zich vervolgens, wat hun verantwoording betreft, eerst gebonden geacht aan de Begeleidingscommissie, daarna aan de drie opdrachtgevers en hun achterban gelijkelijk en tenslotte aan het breder publiek.

- 31) Hoeveel individuele casussen heeft u toegezonden gekregen en onderzocht?

Voor het historisch onderzoek zijn van zes personen de sociale dossiers onderzocht, van wie één geen oorlogswaes was. Eén dossier betrof de casus C.W.
Zie voorts I.2.2.G. in *Onderzoeksopdracht en Beantwoording Onderzoeksvragen* (p. 11).

- 32) Waarom is niet eerder met het SINJOI/VBV gecommuniceerd over moeilijkheden m.b.t. het kadastraal onderzoek?

Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen van het algemeen wetenschappelijk onderzoek is er geen noodzaak geweest voor kadastraal onderzoek. Zie voorts bij het gestelde onder 13.

- 33) Heeft het geld van de wezen de wees ook daadwerkelijk bereikt. Veel wezen geven aan nooit geld of een eindafrekening te hebben ontvangen.

Vanaf het aanvaarden van de onderzoeksopdracht is gesteld dat het algemeen wetenschappelijk onderzoek zich niet zou richten op individuele casussen.

Bronnen buiten het Fusie-archief zouden voor dit punt eventueel de 'Bewindsdossiers' kunnen zijn geweest van het Kantongerecht. In het archief van het Arrondissement Amsterdam, het arrondissement waarmee de Gefusioneerde Joodse Instellingen als voogdij-instelling te maken hadden, dat bewaard wordt in het Noord-Hollands Archief in Haarlem zijn dergelijke Bewindsdossiers uit de periode 1945-1965 echter niet bewaard gebleven. Uit de 'Bewindsdossiers' welke zich nog wel in het archief van het Arrondissement Haarlem bevinden, blijkt echter dat deze bron zeer summier moet zijn geweest en dat de betekenis daarvan ook gerelativeerd moet worden. Zie voorts bij het gestelde onder 9 en 26.